

НИЙГМИЙН ДАВХРААЖИЛТ

Нийгмийн ялгарал

Нийгмийн гишүүд хувийн болон нийгмийн шинжээрээ зааглагдан хуваагдахыг хэлнэ.

Нийгмийн тэгш бус байдал

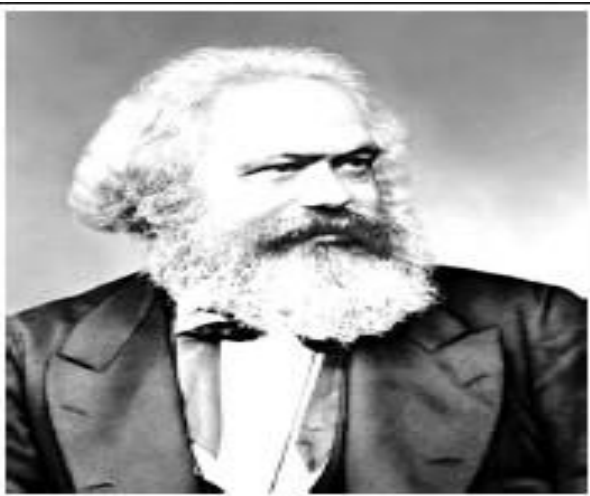
Адил бус боломж бүхий байдлыг хэлнэ.

Нийгмийн давхраажилт

Тодорхой хэв шинжит харилцаа бүхий тэгш бус байдлын тогтолцоо

Карл Маркс
1818 — 1883

КАПИТАЛ, КОММУНИСТ НАМЫН ТУНХАГ ЗЭРЭГ БҮТЭЭЛДЭЭ НИЙГМИЙН ЯЛГАРЛЫН АСУУДЛЫГ АВЧ ҮЗСЭН. ТЭРЭЭР АНГИ ХООРОНДЫН ХАРИЛЦААГ МӨЛЖЛӨГИЙН ШИНЖТЭЙ ГЭЖЭЭ. КАПИТАЛИСТ НИЙГМИЙН ҮЕД ӨМЧЛӨГЧ БАЯЛГИЙН ИХЭНХ ХУВИЙГ, ХАРИН АЖИЛЧИД ӨЧҮҮХЭН ХУВИЙГ ХӨДӨЛМӨРИЙН ХӨЛС НЭРИЙН ДОР МӨЛЖЛӨГӨД ӨРТДӨГ.

“АНГИ, СТАТУС, НАМ” 1920 БҮТЭЭЛДЭЭ ДАВХРААЖИЛТЫН АСУУДЛЫГ ХӨНДСӨН. АНГИЙН ЯЛГАРАЛД ӨМЧӨӨС ГАДНА ОРЛОГО, ЭРХЭЛЖ БУЙ АЖИЛ МЭРГЭЖИЛ ЧУХАЛ ГЭЖ ҮЗСЭН. ТҮҮНЧЛЭН ТЭРЭЭР ДАВХРААЖИЛТЫН СУДАЛГААНД СТАТУСЫН БҮЛЭГ, НАМЫН ЯЛГАРЛЫН АСУУДЛЫГ СУДАЛСАН. СТАТУСЫН БҮЛЭГ НЬ НИЙГМИЙН БҮЛГҮҮДИЙН НЭР ХҮНДИЙН ЯЛГААТАЙ ХОЛБООТОЙ. НАМ НЬ АШИГ СОНИРХЛООРОО ЯЛГААТАЙ БҮЛЭГ ХҮМҮҮС БӨГӨӨД ЭРХ МЭДЛИЙН ЯЛГАРЛЫГ ИЛТГЭНЭ.

Баялаг

Нэр хүнд

Давхраажилты
н
хэмжигдэхүүн

Эрх мэдэл

Боловсрол

... Нийгмийн бусад
гишүүдийн зүгээс олж авсан
хүндэтгэл, нэр төр, алдар
хүнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн
байдал зэргийг багтаадаг
субъектив шинжтэй.

... Тодорхой бодгаль бусдаасаа
илүү хүчтэй давамгай байхтай
холбогддог. Тодорхой
субъектод хууль ёсоор олгосон
эрх хэмжээгээр
тодорхойлогдоно.

Хувьцаа, хадгаламж, үл хөдлөх
зэрэг үнээр илэрхийлэгдэх бүх
эд хөрөнгө багтдаг.

Нийгэм эдийн
засгийн байр
сүүр

Эрхэлж буй ажил

Орлого

Боловсрол

ДАВХРААЖИЛТЫН ХЭВ МАЯГ

Нээлттэй
нийгэм

Хаалттай
нийгэм

Боол

Каст

Анги
бүлэг

Язгуур
угсаа

Онцлог
субъектив

Ажил
мэргэжил

Үе
залгамжилсан
удам угсаа

Олонд
танигдсан
байдал

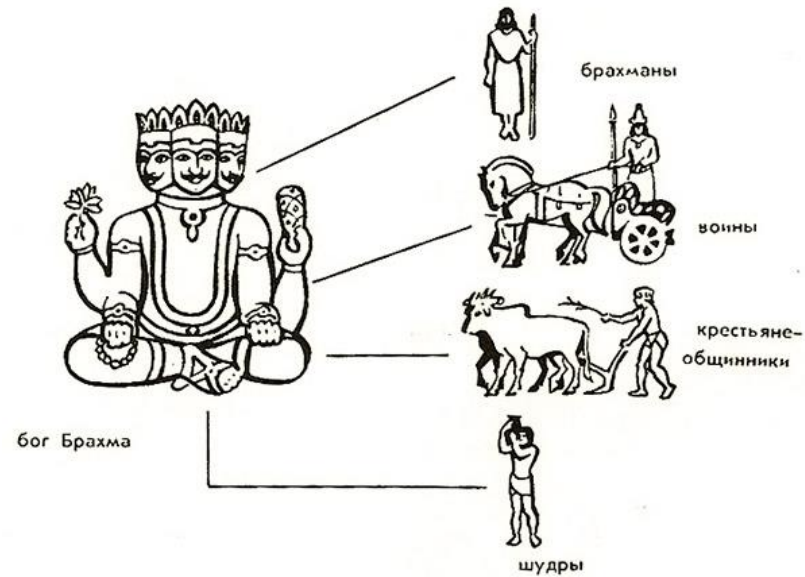
Онцгой авьяас
чадвар

Нэр хүнд

Хүн болгон
өврийн гэсэн
онцгой авьяастай

БРАХМАН	Энэ кастад санваартан, багш, сэтгэгчид багтана.
КШАТРИЙ	Төрийн захиргааныхан, цэргийнхэн, хууль сахиулагчид багтана
ВЯШНЯ	Газар тариалан эрхлэгчид, үхэр маллагч, худалдаачид багтана.
ШУДРА	Гар урчууд болон үйлчлэгчдийг орууладаг
ДАЛИТ	Хүрч боломгүй хүмүүс

Язгуур

☐ Улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох эрхээрээ ялгаатай

☐ Эрх зүйн хувьд баталгаажсан

☐ Хаалттай давхраажилт

Анги

☐ Аж үйлдвэржилтийн харилцааны үр дүнд тогтсон

☐ Эдийн засгийн баялгийн ялгаанаас үүдэлтэй

☐ Харьцангуй нээлттэй

Дээдийн
дээд
анги

Тун бага хувийг эзэлдэг ч баялгийн дийлэнхийг эзэмшдэг.

Дээдийн
доод анги

Үе залгамжилдаггүй, шинэ баячууд гэж нэрлэдэг.

Дундаас дээгүүр
анги

Өндөр боловсролтой, нарийн мэргэжсэн мэргэжилтнүүдийн анги.
Цагаан захтнууд

Дундын дунд анги

Жижиг бизнес эрхлэгч, инженер, төрийн дунд тушаалын албан
хаагч зэрэг цагаан захтнууд , нарийн мэргэжсэн хөх захтнууд

Ядуу ажилчин анги

Маш бага орлоготой, мэргэжилгүй энгийн
ажилчид

Доод анги

Ядуус. Бага боловсролтой, эсвэл боловсролгүй хөдөлмөр
эрхлэх чадвар муутай. Ажилгүйдэлд өртөх эрсдэлтэй.

Ёроол хэсэг

Орон гэргүйчүүд, хар тамхи, архинд донтогсод

Нийгмийн нийтлэгүүдэд тэгш бус байдалд холбогдох ямар асуудлууд байдаг вэ?

Жендэр. Угсаатны нийтлэг. Насны нийтлэг. Шашны нийтлэг

ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ ТУХАЙ

10.1.1 дэх хэсэгт “томилогдох төрийн улс төрийн албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл Засгийн газар, аймаг, нийслэлд 15%-иас, дүүрэгт 20%-иас, суманд 25%-иас, хороонд 30%-иас доошгүй байх”

УИХ-ын гишүүд

Засгийн газрын гишүүд

Дэд сайд

Аймаг, нийслэлийн засаг дарга

Дүүргийн Засаг дарга

63 (82.9%)

14 (87.5%)

8 (61.5%)

22 (100.0%)

7 (77.8%)

13 (17.1%)

2 (12.5%)

5 (38.5%)

0 (0.0%)

2 (22.3%)

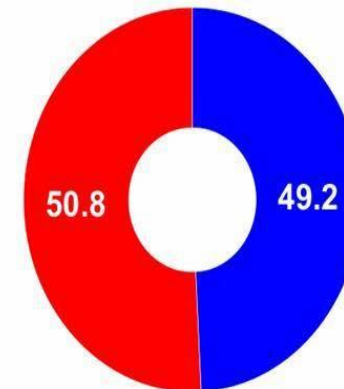
МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМ

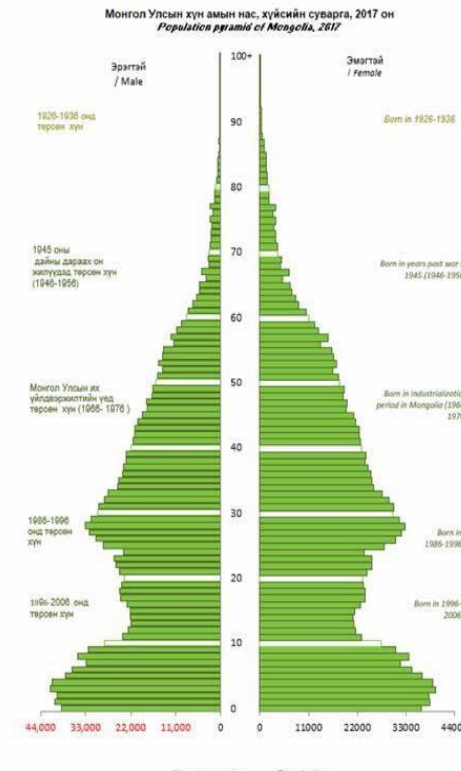
1 615 529

1 562 370

■ Эрэгтэй ■ Эмэгтэй

2017 оны дүнгээр Оросын удирдах албан тушаалын 41 хувийг эмэгтэйчүүд хашиж байна. Энэ бол эерэг үзүүлэлт. Орос эмэгтэйчүүд улс орныхоо нийгэм, эдийн засгийн бүхий л салбарт шийдвэр гаргах нөлөөтэйгөөр оролцож байна” хэмээн Шадар сайд хэллээ.

Эх сурвалж: РИА НОВОСТИ

Нийгмийн нийтлэгүүдэд тэгш бус байдалд холбогдох ямар асуудлууд байдаг вэ?

- ❑ Жендэр
- ❑ Угсаатны нийтлэг
- ❑ Насны нийтлэг
- ❑ Шашны нийтлэг

	тоо		хувь		тоо		хувь		тоо		хувь		тоо		хувь	
Сайд	16	14	87.5	2	12.5	16	14	87.5	2	12.5	16	14	87.5	2	12.5	
Дэд сайд	13	8	61.5	5	38.5	13	8	61.5	5	38.5	13	8	61.5	5	38.5	
Засаг дарга /аймаг, нийслэл/	22	22	100.0	-	-	22	22	100.0	-	-	22	22	100.0	-	-	
Засаг даргын орлогч /аймаг, нийслэл/	35	29	82.8	6	17.2	37	32	86.5	5	13.5	37	32	86.5	5	13.5	

Эх үүсвэр: Төрийн албаны зөвлөл

Төрийн захиргааны удирдах албан тушаалтнуудад эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь яамдын төрийн нарийн бичгийн түвшинд 7.7%, агентлагийн даргын түвшинд 3.3%, аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-ын даргын түвшинд 18.2% байгаа бол аймаг, нийслэлийн ИТХ-ын даргын түвшинд байхгүй байна.

Хүснэгт 2. Төрийн захиргааны удирдах албан тушаалтнуудын тоо, хүйсээр, 2016-2018 он

Төрийн захиргааны удирдах албан тушаалтан	2016						2017						2018					
	Бүгд	Эрэгтэй		Эмэгтэй		Бүгд	Эрэгтэй		Эмэгтэй		Бүгд	Эрэгтэй		Эмэгтэй		Бүгд	Эрэгтэй	
		тоо	хувь	тоо	хувь		тоо	хувь	тоо	хувь		тоо	хувь	тоо	хувь		тоо	хувь
Яамдын ТНБ	13	12	92.3	1	7.7	13	12	92.3	1	7.7	13	12	92.3	1	7.7			
Агентлагийн дарга	27	27	100.0	-	-	27	27	100.0	-	-	30	29	96.7	1	3.3			
Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-ын дарга	22	20	90.9	2	9.1	22	18	81.8	4	18.2	22	18	81.8	4	18.2			
Аймаг, нийслэлийн ИТХ-ын дарга	22	22	100.0	-	-	22	22	100.0	-	-	22	22	100.0	-	-			
Аймаг, нийслэлийн ИТХ-ын нарийн бичгийн дарга	22	18	81.8	4	18.2	22	18	81.8	4	18.2	22	18	81.8	4	18.2			

Эх үүсвэр: Төрийн албаны зөвлөл

ЖЕНДЭРИЙН ХЭВШМЭЛ ОЙЛГОЛТ

ЭМЭГТЭЙ

ҮҮРЭГ

Үр хүүхдээ өсгөж
хүмүүжүүлэх ажлыг
гардан хийхдээ сайн.

ХҮЛЭЭЛТ

Нөхөр хангалттай мөнгө
олдог бол эмэгтэйчүүд
ажил хийх шаардлагагүй.

ХАТАН УХААН

Нягт нямбай, хөдөлмөрч
халамжтай, дуулгавартай,
тэвчээртэй, гуалиг,
уян зөөлөн байх ёстой.

ХҮҮХЭД

Ээжүүдийн ажил эрхлэлт,
карьер хүүхдийн хүмүүжилд
сөргөөр нөлөөлдөг.

АЖИЛ МЭРГЭЖИЛ

Эмэгтэйчүүдийн байгалийн
зан чанар нь эмч, багш
зэрэг ажилд тохиромжтой.

УР

Нарийн нямбай учир
удирдах биш, гүйцэтгэх
ажилд тохиромжтой.

01

02

03

04

05

06

ЭРЭГТЭЙ

ХАРИУЦЛАГА

Гэр бүлээ тэжээж, нийгэмд
үйлчлэх ёстой.

ОЙЛГОЛТ

Хангалттай орлого олдог
бол эхнэрээ ажил
хийлгэх шаардлагагүй.

НОЁН НУРУУ

Хатуу чанга, хүчирхэг,
гүндүүгүй, ноён нуруутай
байх ёстой.

ГЭР БҮЛ

Гэр бүлээсээ илүү ажил
мэргэжилдээ цаг гаргаж
болно.

АЛБАН ТУШААЛ

Аймаг, хот, улсын захиргаа,
удирдах албан тушаалд
эмэгтэйчүүд илүүтэй тохирно.

ЧАДВАР

Алсын хараатай, том асуудалд
илүү чадварлаг ханддаг тул
удирдах ажилд давамгайл
оролцох ёстой.

МОНГОЛ ОРНЫ ХҮН АМЫН УГСААТНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН

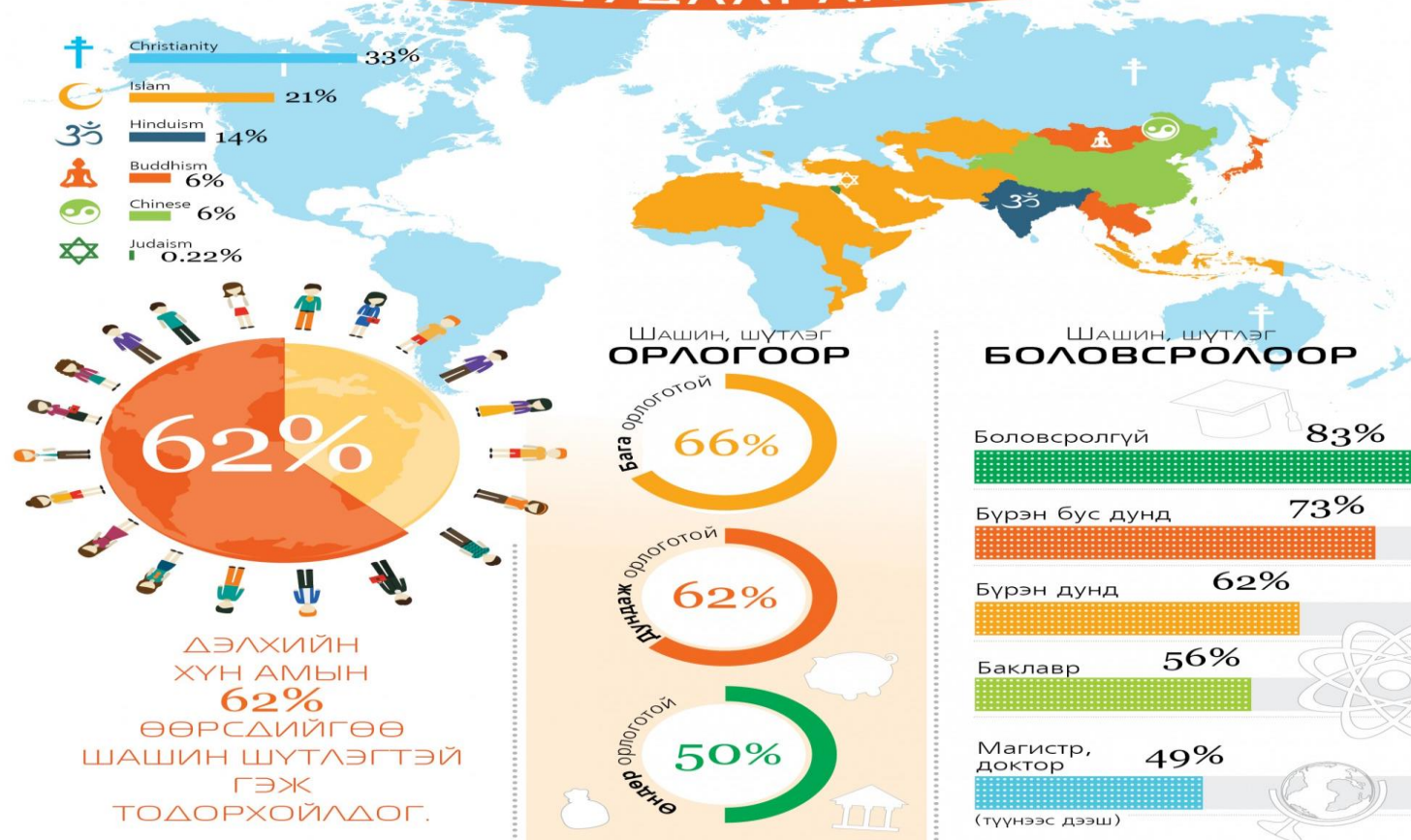
❑ НАСНЫ НИЙТЛЭГ

- ❖ Жишээ нь эцэг эхчүүд 8 настай хүүхэдтэй гэрлэлтийн тухай ярихгүй бол 30 нас хүрсэн хэрнээ гэрлээгүй хүүхэддээ хурдан гэрлэхийг байнга сануулна.
- ❖ Японд нас ахих тусам нийгмийн байр суурь нь өсдөг зүй тогтол ажиглагддаг. Харин манайд ийм хандлага илэрдэг ч зарим тохиолдолд 35-аас дээш насныханд шинээр ажилд орох боломж бусад насныхнаас харьцангуй бага болох нь ажлын байрны зарнаас харагдах жишээтэй.

WIN/Gallup International байгууллагын дэлхийн 66 улс орны 66000 гаруй иргэдийг хамарсан “Шашин шүтлэг, сүсэг бишрэл”-ийн судалгаанд MMCG компани Монгол улсаа төлөөлөн хамтран ажиллалаа.

ДЭЛХИЙН ШАШИН ШҮТЛЭГИЙН СУДАЛГАА

Дэлхий дээрх 10 хүн тутмын 6 нь (62%) өөрсдийгөө шашин шүтлэгтэй гэж үздэг бол 1/4-ээс бага хувь нь (25%) өөрсдийгөө шашингүй, харин 9% нь өөрсдийгөө atheist буюу шашны эсрэг үзэлтэн гэж үзэж байна.

Судалгаанд оролцогчдын орлого нэмэгдэхэд шашин шүтлэгийн түвшин буурч байна. Бага орлоготой хүмүүсийн 66% нь өөрсдийгөө шашин шүтлэгтэй гэж үзэж байхад орлого өндөртэй хүмүүсийн хувьд 50% болж буурч байна.

Боловсролын түвшингийн хувьд мөн ижил хандлагатай байна. Боловсролын түвшин доогуур хүмүүсийн 83% нь шашин шүтлэгтэй бол өндөр боловсролтой хүмүүсийн 49% нь шашин шүтлэгтэй байна.

ТЭГШ БУС
БАЙДАЛ

БУРАНГУЙ
ҮЗЭЛ

АЛАГЧЛАЛ

Бурангуй үзэл нь нэг бүлгийнхний зүгээс нөгөө бүлгээ тодорхойлдог үзэл бодол, хандлага билээ

алагчлал нь нэг бүлэгт давуу боломж олгосон атлаа нөгөөгийнх нь боломжийг хааж буй бодит үйлдэл аж.

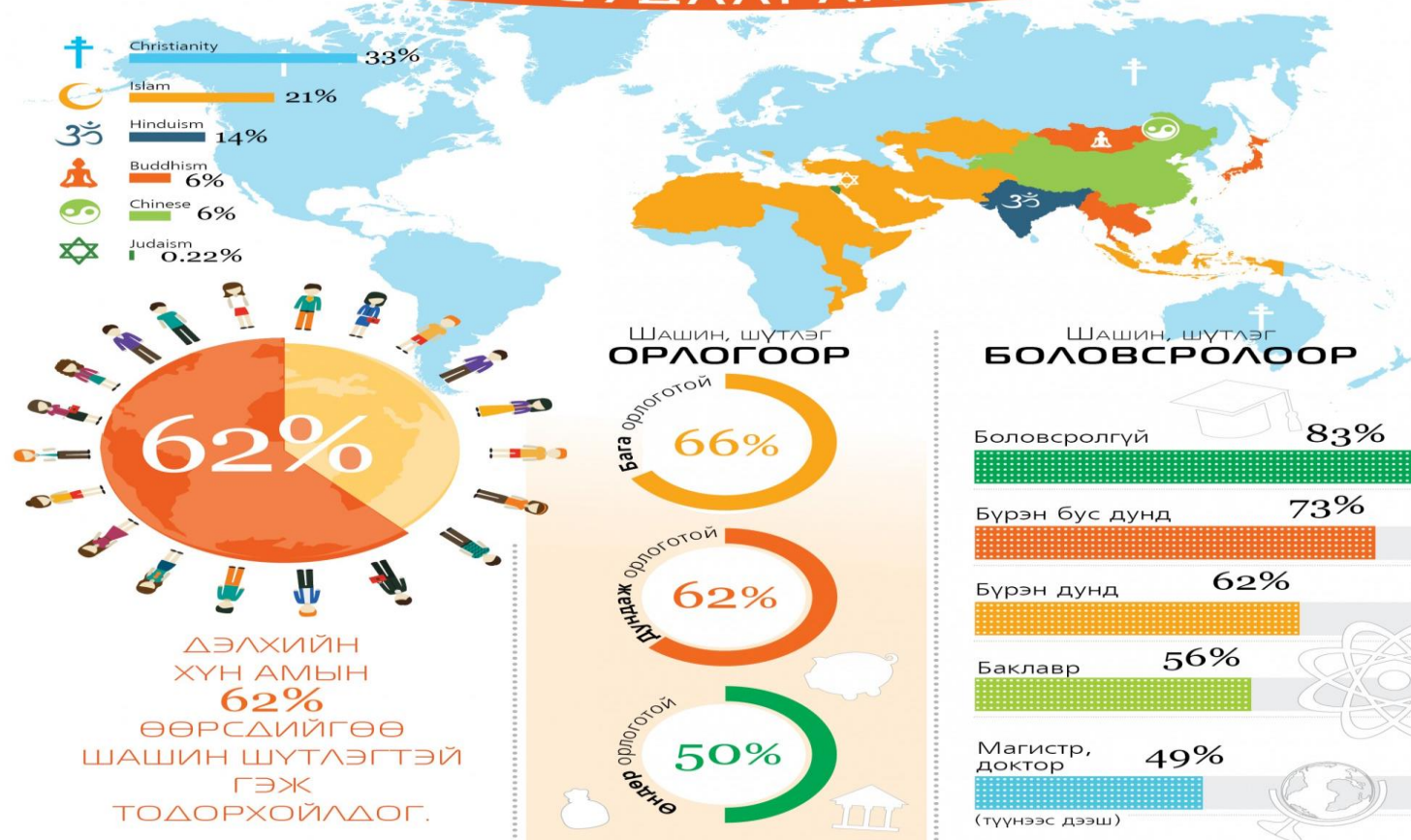
Масштаб 1:12 000 000

МОНГОЛ ОРНЫ ХҮН АМЫН УГСААТНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН

WIN/Gallup International байгууллагын дэлхийн 66 улс орны 66000 гаруй иргэдийг хамарсан “Шашин шүтлэг, сүсэг бишрэл”-ийн судалгаанд MMCG компани Монгол улсаа төлөөлөн хамтран ажиллалаа.

ДЭЛХИЙН ШАШИН ШҮТЛЭГИЙН СУДАЛГАА

Дэлхий дээрх 10 хүн тутмын 6 нь (62%) өөрсдийгөө шашин шүтлэгтэй гэж үздэг бол 1/4-ээс бага хувь нь (25%) өөрсдийгөө шашингүй, харин 9% нь өөрсдийгөө atheist буюу шашны эсрэг үзэлтэн гэж үзэж байна.

Судалгаанд оролцогчдын орлого нэмэгдэхэд шашин шүтлэгийн түвшин буурч байна. Бага орлоготой хүмүүсийн 66% нь өөрсдийгөө шашин шүтлэгтэй гэж үзэж байхад орлого өндөртэй хүмүүсийн хувьд 50% болж буурч байна.

Боловсролын түвшингийн хувьд мөн ижил хандлагатай байна. Боловсролын түвшин доогуур хүмүүсийн 83% нь шашин шүтлэгтэй бол өндөр боловсролтой хүмүүсийн 49% нь шашин шүтлэгтэй байна.

ТЭГШ БУС
БАЙДАЛ

БУРАНГУЙ
ҮЗЭЛ

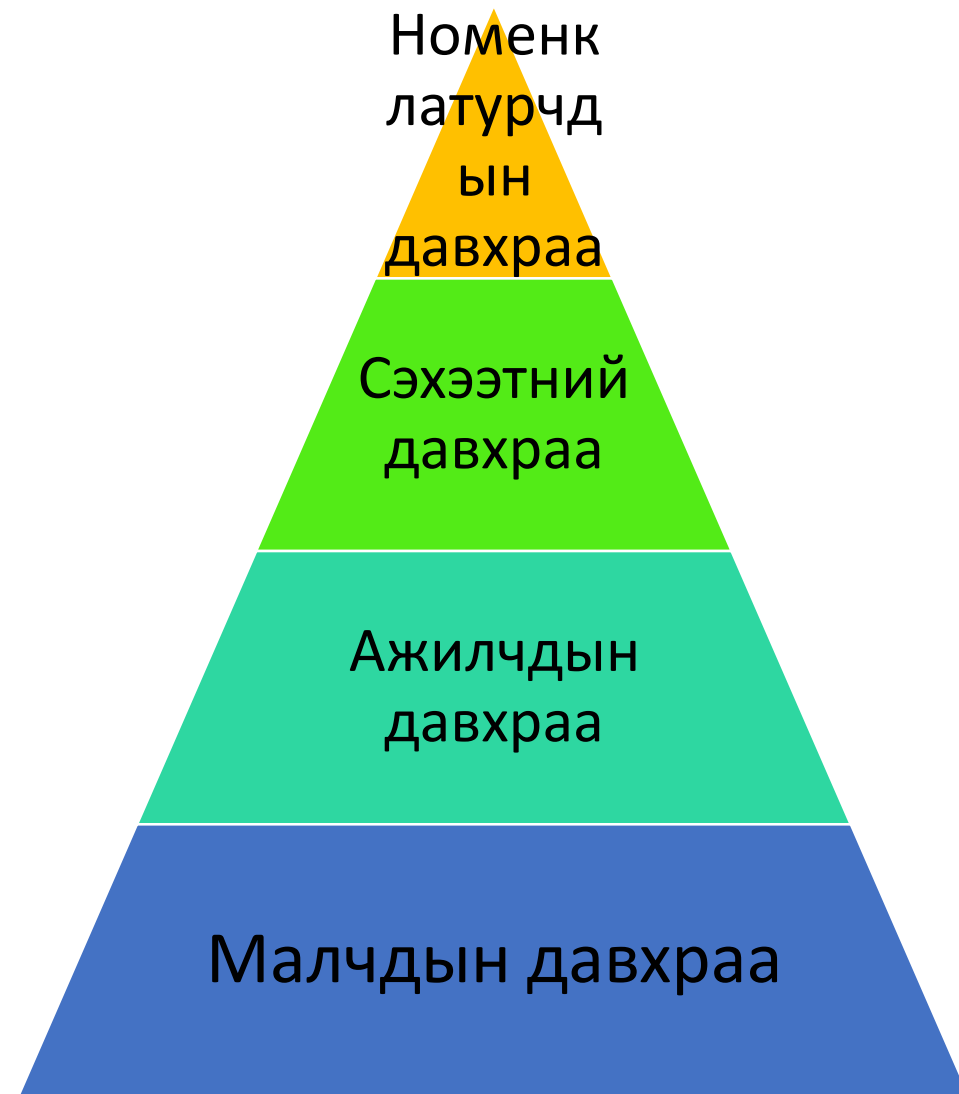
АЛАГЧЛАЛ

Бурангуй үзэл нь нэг бүлгийнхний зүгээс нөгөө бүлгээ тодорхойлдог үзэл бодол, хандлага билээ

алагчлал нь нэг бүлэгт давуу боломж олгосон атлаа нөгөөгийнх нь боломжийг хааж буй бодит үйлдэл аж.

Монголын нийгмийн давхраажилт

Манжийн үеийн тухай өгүүлсэн эх сурвалж ... Манжийн эрхшээлийн үед Монголын нийгэм нь олон давхраанаас бүрдэж байв. Нийгмийн давхрааны дээд хэсэг нь хошууны **ноёд, тайж, лам нар** байв... Нийт монгол хошуудын засаг ноёд нь уг гарлаараа 5 янз байв. Тэднээс хамгийн олон нь алтан ургийн ноёд юм... жирийн **малчин ард** нийгмийн дунд давхрааг голлон бүрдүүлж байв. Тэд тухайн хошуу ноёд, тайж нар, хутагтад харьяалагдан, тэдэнд татвар нийлүүлэх, мал сүргийг нь адгуулан үржүүлэх үүрэг хүлээж байв... доод давхраа нь **гэрийн боолчууд** байв. Эх сурвалж: Очир А, Энхтүвшин Б (ред). Монгол улсын түүх. IV боть. УБ хо

1990 оноос хойш Монголын нийгмийн давхраажилт хэрхэн өөрчлөгдсөн бэ?

1990 оноос хойш үеийн давхраажилтын талаар судалсан Х.Гүндсамбуу, О.Мөнхбат, Ц.Уртнасан, МУИС-ийн эдийн засгийн хүрээлэн, Удирдлагын академиас явуулсан судалгаа, Үндэсний статистикийн хорооны өрхийн нийгэм эдийн засгийн байдлын судалгааны үр дүнд тулгуурлан өнөөгийн Монголын нийгмийн ангийн бүтцийг авч үзье.

Дээд анги. “Улс төр-эдийн засгийн олигархиуд” гэж нэрлэгддэг цөөнх энэ ангийг үндсэндээ бүрдүүлж байна Ц.Уртнасан (2008) энэ анги нийт хүн амын гурав орчим хувийг эзэлнэ хэмээгээд харьцангуй богино хугацаанд хөрөнгөжсөн, хэрэглээний өндөр хангамжтай, тансаг, хангалуун амьдралтай, гэрийн үйлчлэгч болон жолоочтой, тансаг тавилга бүхий орон сууц, зуслангийн байшинтай, үр хүүхдээ өндөр хөгжилтэй оронд сургадаг нийгмийн хэсгийнхэн багтана гэжээ.

АТГ-т гаргасан УИХ-ын гишүүдийн хөрөнгө орлогын мэдүүлэг (2016)аас харахад нийт гишүүдийн 18.4 хувь нь тэрбумаас дээш орлоготой буюу хадгаламжтай бол зөвхөн 2.6 хувь нь ямар нэг ААН-д хувьцаа эзэмшдэггүй байна

Ядуурал (англ. Poverty; орос. Бедность) гэж амьдралын чанарыг тодорхойлогч **хүнс тэжээл, хувцас, гэр орон** зэрэг ердийн хэрэгцээний **дутагдал гачигдлыг** хэлнэ. Үүнээс гадна ядуурлаас гарахад буюу хүн ам дотор хүндтэй байр суурь эзлэхэд зайлшгүй хэрэгтэй **боловсрол, ажлын байр** зэрэг боломжуудад хүрч чадахгүй байдлыг илтгэж болно.

2018 онд мөрдөх “Хүн амын амьжиргааны доод түвшин”

Баруун бүс:
178000 төгрөг

Хангайн бүс:
182600 төгрөг

Улаанбаатар:
198600 төгрөг

Зүүн бүс:
174000 төгрөг

Амьдралын наад
захын хэрэгцээг
хангаж чадахуйц
хэмжээний
мөнгөн дүн

Төвийн бүс:
175600 төгрөг

www.1212.mn

Амьжиргааны доод түвшнээс доош орлоготой
тухайн нийгмийн амьдралын жишиг,

Монголын нийгмийн хамгааллын ТОГТОЛЦОО

Иргэдийнхээ тэр дундаа доод давхаргын нийгмийн нөхцөл байдлыг сайжруулах, амьжиргааны түвшин эрс буурах эрсдэлд өртүүлэхгүйн тулд төрөөс цогц арга хэмжээ хэрэгжүүлдэг. Үүнийг **нийгмийн хамгааллын ТОГТОЦОО** гэнэ.

Нийгмийн халамжийн тухай хууль

3.1.1. “нийгмийн халамж” гэж эрүүл мэндийн доройтолтой, гэр бүлийн халамж, асрамж дутагдалтай, бие даан, эсхүл бусдын тусламжгүйгээр хэвийн амьдрах боломжгүй, өвөрмөц хэрэгцээ бүхий иргэн, нийгмийн халамжийн дэмжлэг, туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрхийн гишүүн-иргэнд наад захын хэрэгцээг нь хангах зорилгоор улсаас тэтгэвэр, тэтгэмж олгох, тусгайлсан үйлчилгээ үзүүлэх үйл ажиллагааг;

Нийгмийн даатгалын тухай хууль

3.1 Нийгмийн даатгал нь иргэн /цаашид "даатгуулагч" гэх/ болон төр, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас зохих журмын дагуу шимтгэл төлж, нийгмийн даатгалын сан бүрдүүлэх, даатгуулагч өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвараа алдах, өвчлөх, ажилгүй болоход өөрт нь, тэрчлэн даатгуулагч нас барахад түүний асрамжид байсан хүмүүст хууль тогтоомжид заасан тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөр өгөх агуулга бүхий нийгэм, эдийн засгийн арга хэмжээ мөн.

НИЙГМИЙН ХАЛАМЖ

Туслалцаа
шаардлагатай
өрхийн гишүүн

Хүнд нөхцөлд байгаа
хүүхэд

Ахмад настан

Хөгжлийн
бэрхшээлтэй иргэн

Байнгын асаргаа

Бүтэн өнчин хүүхэд

Өрх толгойлсон
эх/эцэг/

Тэтгэвэр, тэтгэмж
олгох

- Тэтгэвэр авах
эрх үүсээгүй
иргэн

60 ба түүнээс дээш настай эрэгтэй, 55 ба түүнээс дээш настай эмэгтэй,
2. 16 насанд хүрсэн одой иргэн,
3. Хөдөлмөрийн чадвараа 50 ба түүнээс дээш хувиар алдсан 16 насанд хүрсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн,
4. Тэжээгч нь нас барсан 18 хүртэлх насны хүүхэд нийгмийн халамжийн тэтгэвэрт хамрагдана.

Тусгайлсан
үйлчилгээ үзүүлэх

- Нийгмийн
хөгжлийн
- Халамжийн

- ✓ Боловсол эзэмшихэд нь туслах
- ✓ Эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг нэмэгдүүлэх
- ✓ Хүнс тэжээлийн дутмаг нөхцөлд амьдарч буй өрх, иргэнд хүнсний бүтээгдэхүүн авах эрхийн бичиг олгох, халуун хоол хүнсээр үйлчлэх үйл ажиллагааг багтаадаг.

Иргэн болон төр, аж ахуйн нэгж байгууллагаас зохих журмын дагуу шимтгэл төлөх замаар нийгмийн санг бүрдүүлээд хуулиар тогтоосон субъектуудад тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөр өгөх нийгэм эдийн засгийн арга хэмжээ бол нийгмийн даатгал юм.

САЙН ДУРААР ДУУТГУУЛАХ

- Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч;
- - Малчин;
- - Газар тариалан эрхлэгч;
- - Бичил уурхай эрхлэгч;
- - Чөлөөт уран бүтээлч;
- - Тодорхой хөдөлмөр эрхлээгүй иргэн;
- - Гадаад улсад ажиллаж, амьдарч буй иргэн;
- - Оюутан суралцагч;
- - Бусад иргэн.

ЗААВАЛ ДААТГУУЛАХ

- Аж ахуйн нэгж, байгууллага, төрийн бус, шашны болон бусад байгууллага, иргэнтэй хөдөлмөрийн гэрээгээр, эсхүл ажил гүйцэтгэх гэрээ, хөлсөөр ажиллах гэрээгээр ажиллаж байгаа Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн,
- - Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа гадаадын аж ахуйн нэгж, байгууллага, гадаадын зээл тусламжаар хэрэгжиж байгаа төсөл, хөтөлбөрийн нэгж, гадаад орны дипломат төлөөлөгчийн газар, олон улсын байгууллагад ажиллаж байгаа Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн
- -Хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн албан хаагч
- -Хөдөлмөрийн гэрээгээр гадаад улсад ажиллаж байгаа Монгол Улсын иргэн